Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2027, 17(1), 225-255, doi: 10.23863/kalem.2026.365

Folklorun İşlevleri Bağlamında Kayseri Fıkraları Üzerine Bir Araştırma

Öğr. Gör. Dr. Ahmet Şükrü SOMUNCU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, Kahramanmaraş / Türkiye,
ahmetsomuncu@ksu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6177-8842

Öz

Sosyokültürel yapıya dair birçok unsuru ve toplumun düşünce dünyasını bünyesinde barındıran fıkra, Türk halk edebiyatının önemli bir türüdür. Bu çalışmanın konusu da Kayseri fıkralarıdır. Makalede, Kayseri fıkraları folklorun işlevleri bağlamında araştırılmış; fıkraların içerdiği değerler, verdiği mesajlar çözümlenmiştir. Araştırmanın verileri doküman analizi yöntemi ile yapılmış, araştırma evrenindeki Kayseri fıkraları taranarak çalışmanın sınırları dâhilinde örneklemler tespit edilmiş ve bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Makale, işlevsel halk bilimi yöntemine dayanılarak hazırlanmıştır. Folklorun işlevleri bağlamında bu yöntemden istifade edilmiş ve fıkra metinleri işlevsel yaklaşımla ele alınmıştır. Fıkranın sosyokültürel yapıyı yansıtan en iyi türlerden biri olduğu kabulünden yola çıkılarak Kayseri fıkralarında yer alan kent imgelerini, bölgeye ait kültürel unsurları ve toplumsal değerleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Folklorun dört işlevi ve buna ilaveten protesto işlevi açısından Kayseri fıkraları incelendiğinde ticaret, para, esnaflık gibi kavramların sıkça işlendiği görülmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen istatistiksel değerlere bakıldığında protesto işlevinin Kayseri fıkralarında en çok yer alan işlev olduğu anlaşılmıştır. Protesto işlevinin olduğu fıkra metinlerinde bir savunma işlevinden de söz edilebilmektedir. Savunma eyleminin tespit edildiği fıkralarda gülmenin işlevlerine ve gülme olgusuna da fıkra penceresinden değinilmiştir. Bunun nedeni, ilgili fıkra metinlerinde söz konusu savunmaların gülme eylemi üzerinden yapılmasıdır. Çalışma sonucunda, Kayseri fıkraları üzerinden sosyokültürel bir okuma yapılmış, ahilik kültürü ve ticaretle ilgili

* Sorumlu Yazar. Tel: +90 530 119 56 66 | Araştırma Makalesi.
Makale Tarih Bilgisi. Gönderim: 02.04.2026, Kabûl: 15.08.2026, Erken Görünüm: Ekim, 2026, Basım: Haziran, 2027.

© 2027. Kalem Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Vakfı. Bütün Hakları Saklıdır. ISSN: 2146-5606, e-ISSN: 2687-6574

alanlarda çalışma yapanlara zengin malzemeler sunulmuştur. Ayrıca ortaya konulan Kayseri fıkralarının işlevselliği, içerdiği değerler ve verdiği mesajlar ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma sonucunda Kayseri fıkralarının başka disiplinlere malzeme sunacağı ve daha fazla dikkat çekeceği düşünülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Kayseri Fıkraları; Ticaret; Folklorun işlevleri; Değer.

A Study on Kayseri Jokes in the Context of the Functions of Folklore

Abstract

Jokes are an important part of Turkish folklore, reflecting the social structure, worldview, and cultural characteristics of the society from which they emerge. This study examines Kayseri jokes within the context of the functions of folklore, focusing on the values they embody, the messages they convey, and their sociocultural representations. The study aims to identify urban images, regional cultural elements, and social values embedded within these texts, with particular attention paid to Kayseri's historical association with trade. Methodologically, the study employs document analysis within a functional framework of folklore studies. Within the target corpus, relevant samples of Kayseri jokes were identified and analyzed according to the functions of folklore. The findings indicate that concepts such as trade, money, and craftsmanship are frequently addressed in these jokes. Among the five functions evaluated, including the protest function, the latter was found to be the most prevalent. In some texts containing the protest function, a defensive function was also identified. These defenses are frequently expressed through laughter, thereby revealing the relationship between the functions of laughter and the joke genre. Ultimately, this study provides a sociocultural reading of Kayseri jokes and demonstrates that they offer rich material for research on the Ahilik tradition, trade, and regional culture. It also reveals the functional characteristics, values, and messages embedded in these texts, suggesting their potential contribution to interdisciplinary studies.
Keywords: Kayseri Jokes; Trade; Functions of Folklore; Value.

Extended Summary

Purpose

The aim of this study is to determine the functions of Kayseri jokes within the sociocultural structure and the traces they leave in collective memory. Previous studies have shown that Kayseri jokes have been examined

within the framework of theories of laughter or in relation to Kayseri–Jewish character types. Although other studies employing different approaches, such as sociolinguistic perspectives, have been identified, there is a need for studies investigating how these jokes function in everyday life, the specific events from which they emerge, and the type of needs that give rise to them. This study has been prepared on the basis of these questions.

Method

As noted above, this study aims to identify the functions of Kayseri jokes within the sociocultural structure and the traces they leave in collective memory. As a genre of folk literature, jokes function as ontological discursive tools, and identifying their functions contributes to understanding the ontic codes of the society in which they emerge (Ege, 2022, p. 88). Accordingly, the study examines the cultural context in which Kayseri jokes emerged, the needs they address, and the functions they perform in everyday life, particularly in relation to economic, political, administrative, and social criticisms. Since Kayseri is renowned for its commercial activities, the study focuses particularly on the representation of commerce and related concepts such as money, bargaining, professions, and commercial shrewdness. Within the target corpus, joke texts were examined through document analysis, and a sample of 22 jokes were selected. The findings were classified according to the functions of folklore within a functional framework (Bascom, 2019; Başgöz, 1996) and evaluated together with the functions of laughter. Particular attention was paid to the defensive mechanism evident in the jokes, through which negative perceptions and accusations directed at the people of Kayseri are challenged through humor.

Results

The functions identified in the jokes examined through this folklore-based framework were evaluated and interpreted. In numerical terms, the functions identified can be expressed as follows: the protest function accounted for %31.8; the function of supporting social norms accounted for %27.3; the educational function accounted for %18.2; the function of relieving social tensions accounted for 18.2; and the function of entertainment and amusement accounted for %4.5. As can be seen, the protest function was the most prominent. These figures reassert that Kayseri jokes in particular, and the joke genre itself more generally, constitute an important literary form employed for criticism.

In addition, it was observed that the educational function of Kayseri jokes was conveyed through certain traditions, practices, and cultural elements associated with tradespeople and craftsmen. In particular, by emphasizing that even children are talented in commerce, the jokes pointed to the master-apprentice relationship and to the fact that professions are generally passed down from father to son. More broadly, the didactic nature of jokes is shaped not merely through advice but also through scenes and experiences drawn from everyday life.

In jokes that depict reflections of economic life, money functioned as a central motif. In many jokes, events revolved around money. Earning, spending or refraining from spending, saving, and deciding where and how money should be used constituted either the starting point of events or a particular episode within a joke. Likewise, money was employed as an image in conveying the messages embedded in these jokes.

Based on the findings, it can be argued that Kayseri jokes are not merely texts that preserve and transmit culture and embody cultural values. They are also dynamic texts that question individuals and institutions and articulate and defend collective memory. Therefore, Kayseri jokes can be characterized as texts that open up for discussion certain accusations directed at the people of Kayseri and their collective memory.

Discussion and Conclusion

Having presented the findings of this study, it is necessary to compare them with the findings of existing studies in the literature. Previous studies have examined Kayseri jokes from various perspectives. Çapraz (2004) analyzed Kayseri jokes through the theories of laughter. Durbilmez (2013, 2017) examined them in the context of the Kayseri character type and the superiority theory. Erşahin and Vişne (2022) analyzed Kayseri–Jewish jokes through the superiority theory. Bayram (2023) investigated the reflections of commercial elements and concepts in jokes. Finally, Somuncu (2026) examined Kayseri jokes using a sociolinguistic method and presented related evaluations. No study has specifically addressed Kayseri jokes within the framework of the functions of folklore.

In the studies by Tan (1991), Çapraz (2004), and Durbilmez (2017), the Kayseri character type grounded within the superiority theory and portrayed as a humorous character. In the present study, however, it was determined that

Kayseri jokes function primarily as a means of defense and that, through humor, these texts virtually defend the people of Kayseri. The reason for the existence of the Kayserian type, who may appear deceptive in the jokes, is precisely to demonstrate that Kayserians are not actually deceptive. In light of these findings, it is possible to add to Durbilmez (2017)'s observation regarding the prevalence of superiority in Kayseri jokes that this sense of superiority also has a functional dimension.

In joke texts containing the protest function, the defensive function of laughter was sometimes accompanied by an aggressive one. Thus, within Kayseri's sociocultural structure, jokes adopt the character of defensive texts. The function of relieving social pressure was also identified in jokes involving protest. It was considered that jokes provide a means of alleviating the pressure caused by unfair accusations directed at the people of Kayseri, thereby enabling them to defend themselves against such accusations.

In this context, Kayseri jokes serve not merely as texts that preserve and transmit culture and embody cultural values. They also operate as dynamic texts that question individuals and institutions while articulating and defending collective memory. Ultimately, these jokes actively challenge and reevaluate certain accusations directed at the people of Kayseri and their collective memory.

Giriş

Fıkra, Türk kültürünün ve edebiyatının geniş bir sahasında tespit edilebilen önemli ve kadim türlerinden biridir. Dîvânu Lügati't-Türk'e bakıldığında fıkranın karşılığı *küg* sözcüğüyle görülmektedir. Kaşgarlı Mahmud *küg* sözcüğünü "her yıl, her şehirde, halk arasında dilden dile dolaşan güldürücü şeyin adı." olarak açıklamaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 401). Fıkranın güldürücü mahiyette olması ve "umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutması" (Elçin, 2004, s. 566) fıkranın önemli bir tür haline gelmesini sağlamıştır. Anlaşıldığı üzere fıkra, insan hayatına hem mizah katmış hem de toplumsal değerlerin aktarımında taşıyıcı bir rol oynamıştır. Nitekim Dursun Yıldırım'ın "epik-dram türündeki realist hikâye" tarifi de bunu doğrulamaktadır (Yıldırım, 2016, s. 36).

Fıkraların diğer önemli özelliği, geniş bir anlatıcı kitlesi tarafından sözlü kültür ortamlarında sürekli anlatılabilmesi hatta yeniden

yaratılabilmesidir. Bu yönüyle fıkra, "duruma bağlı olarak, bir konuşma boyunca, düşünceyi desteklemek, bir eylemi eleştirmek, bir fikir telkin etmek, bir durumu yorumlamak" amacıyla anlatılan bir araç olarak düşünülmektedir (Boratav, 2021, s. 97-98).

Fıkranın eleştiri yapma gibi önemli bir işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günlük hayatta insanın eleştireceği konulara sınır çizmek mümkün değildir. Eleştiri; din, tarih, gelenek ve görenek, halka mal olmuş şahsiyetler, yöneticiler, aile kurumu, yerleşim yerleri veya belli yörenin insanları gibi çok geniş bir alanda varlık gösterebilmektedir. Bu durumda fıkranın konusuna bir sınır çizmek de mümkün görünmemektedir. Çünkü fıkra konularında eleştiri büyük yer tutmaktadır. Bahsi geçen konu zenginliğini Şükrü Elçin (2004, s. 566) şu üç maddeyle ortaya koymaktadır: "1- İdare edenlerle idare edilenler arasında, 2- İnançlarla dini adet ve merasimlerle yasaklara dair davranışlar üzerinde, 3- İçtimai, iktisadî ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalar". Kayseri fıkralarının konuları bu üç maddenin başlığına da girmektedir. Toplumsal ve ekonomik konular ile siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalar ise Kayseri fıkralarında en çok görülen konulardandır.

Kayseri fıkraları ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları: Çapraz (2004, 2013), Durbilmez (2013, 2017), Erşahin ve Vişne (2022), Bayram (2023), Tan (1991), Somuncu (2026)'nun yaptığı çalışmalardır. Erhan Çapraz (2004) *Gülmece Kuramlarına Göre Kayseri Fıkralarının Yorumu* adlı çalışmasında gülme kuramlarından bahsederek Kayseri fıkralarının yorumlanması ve anlaşılmasında söz konusu kuramlardan yararlanmanın etkili bir yol olabileceğini ifade etmektedir. Çapraz bu çalışmasında üstünlük kuramı, uyumsuzluk kuramı ve rahatlama kuramına göre Kayseri fıkralarını incelemiştir. *Halk Mizahında Kayserili Tipi* adlı çalışmasında ise Kayserili Tipi'nin farklı boyutlarını ele almıştır. Orta oyunu, Karagöz, meddahlıkta ve fıkralarda Kayserili tipinin özelliklerinden bahsetmektedir (Çapraz, 2013, s. 55-57). Bayram Durbilmez *Gelenekli Türk Tiyatrosunda Mahallî Bir Tip: Kayserili* adlı çalışmasında Kayserili Tipi'nin özelliklerini ortaya koymuş, bu tipin gelenekli Türk tiyatrosunda nasıl yer aldığını incelemiştir (2013, s. 119-129). *Mizahta Üstünlük Kuramı ve Kayseri Fıkraları* (2017) adlı çalışmasında üstünlük kuramı hakkında geniş bilgiler verdikten sonra Kayseri fıkralarını bu kurama göre incelemiştir. Durbilmez, Kayseri fıkralarının bu kurama göre açıklamasının sebebini fıkraların yalnızca

gülme/güldürme amacı taşımaması olarak açıklamaktadır (2017, s. 134). Erşahin ve Vişne (2022)'nin *Mizahta Üstünlük Kuramı Bağlamında Kayserili-Yahudi Fıkraları* adlı çalışmasında Kayserili Tipi ve Kayserili-Yahudi tipolojisine bağlı fıkralar ele alınmıştır. Bayram (2023) *Ticaretin Fıkralara Yansıyan Yönleri Üzerine* adlı çalışmasında Karadeniz ve Kayseri fıkra örneklerini esas alarak ticari unsurların fıkralarda nasıl yer aldığını, fıkralarda verilen mesajları ve kültürel unsurları incelemiştir. Tan (1991) *Halk Mizahımıza Kayserili Tipi* adlı çalışmasında tip üzerinden fıkralara değinmektedir. Kayserili Tipi'nin rakip tiplerinden bahsedip orta oyununda ve gölge oyununda bu tipin nasıl yer aldığını açıklamaktadır. Somuncu (2026) *Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme Kayseri Fıkraları* adlı çalışmasında Kayseri fıkralarını makro toplum dil bilim ve mikro toplum dil bilim başlıkları altında inceleyerek dil bilimsel bir bakış açısını fıkra metinlerine uygulamıştır.

Bu çalışmanın amacı Kayseri fıkralarının sosyokültürel yapıda hangi işlevlerle yer aldığını toplumsal hafızaya dair hangi izleri taşıdığını belirlemektir. Yapılan başka çalışmalarda görülmektedir ki Kayseri fıkraları gülme kuramları bağlamında veya Kayserili-Yahudi tipleri çerçevesinde incelenmiştir. Toplum dilbilimsel yaklaşımlar gibi farklı çalışmaların varlığı tespit edilse de fıkraların günlük hayatta nasıl yer aldığını, hangi olaylara tepki olarak doğduğunu ve ne tür ihtiyaçların sonucunda meydana geldiğini araştıran bir çalışmaya gerek duyulduğu düşünülmektedir. Bu makale de söz konusu sorulardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. İşlevsel halk bilimi yönteminden yararlanılarak folklorun "eğlendirme, değerlere ve toplum kurallarına destek verme, eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması, kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulma işlevleri" (Bascom, 2019) ve "protesto işlevi" (Başgöz, 1996) bağlamında ele alınan Kayseri fıkraları; şehirle adeta özdeşleşen ve bir kent imgesi konumunda olan ticaret kavramı etrafında değerlendirilmiştir. Bu kavramla ilişkili olarak esnaflık, meslekler, para, uyanıklık, pazarlık gibi kavram ve uygulamalar üzerinden de değerlendirmeler yapılmıştır.

Yöntem

Halk edebiyatı metinlerinin ontolojik birer söylem aracı olduğu bilinmektedir. Metinlerin var oluş nedenlerinin anlamlandırılması ve işlevlerinin tespiti, içinde bulunduğu toplumun ontik kodlarını anlamlandırmayı sağlamaktadır (Ege, 2022, s. 88). Bir halk edebiyatı türü olan fıkranın işlevlerini belirlemek ve işlevler üzerinden çıkarımlarda bulunmak

söz konusu toplum hakkında sosyokültürel araştırmalar açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada da ticareti ile ünlü bir şehir olan Kayseri'nin çeşitli yönleriyle fıkralardaki yansımalarını tespit etmek; ekonomik, siyasi, idari ve sosyal açıdan yapılan eleştirileri fıkralar üzerinden okumak amaçlanmıştır. Araştırmanın temel çıkış noktası, Kayseri fıkralarının hangi kültürel zeminde doğduğu, ne türden ihtiyaçlara cevap verdiği, günlük hayatta hangi işlevleri yüklendiği ve bu sırada nasıl bir araç olarak kullanıldığını tespit etmektir. Nitekim Kayserililer ticaret konusundaki uyanık tavırlarının bir olumsuzluk olarak algılandığı durumlarda fıkra metinlerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu durumun tespit edildiği fıkra metinleri doküman analizi yöntemi ile taranmış, bu metinlerden bir örneklem belirlenip (22 fıkra metni) araştırma yürütülmüştür. Çalışmanın sınırlılığı açısından örneklem az sayıda belirlenmiş ve kapsama uygun seçme yapılmıştır. Bulgular işlevsel halk bilimi yönteminden yararlanılarak folklorun işlevleri (Bascom, 2019; Başgöz, 1996) açısından tasnif edilmiş ve gülmenin işlevleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Gülmenin işlevlerinden yararlanılarak bir yol izlenmesinin nedeni ise fıkralarda yer alan savunma mekanizmasıdır. Fıkralarda Kayserili tipi; mesleği, işi, çalışması, memleketiyle övünen bir tip olarak görüldüğü için söz konusu özelliklerine gelen olumsuz yaklaşımlar ve her türlü itham için bir savunma geliştirmektedir. Geliştirilen savunmada en dikkat çekici husus gülme eylemidir. Gülmenin işlevlerinden yararlanılarak folklorun işlevleri bağlamında değerlendirmeler yapmak metinlerin çözümlenmesinde daha sağlıklı bir rota oluşturmuştur. Seçilen fıkra metinleri, inceleme nesneleri başlığı altında verilmektedir.

İnceleme Nesneleri

Al Elimi[1]

"*Yüzme bilmeyen bir Kayserili denize düşmüş. Suya bir batıp bir çıkıyormuş. Sahilde üşüşmüşler adamın başına:*
-Ver elini! Ver elini! Diye çağırmaya başlamışlar. Kayserili bir türlü elini uzatmıyormuş. Tesadüfen gelen bir Kayserili ona elini ver demeyin alamazsınız ama elimi al derseniz elinizi tutar, yoksa kurtaramazsınız der. Denileni yaparlar. Kayserili iki eliyle uzatılan eli tutar. Ve kurtarılır. Oradaki adama sorarlar kardeşim sen ne bildin elini

[1] *İnceleme Nesneleri* başlığı altındaki fıkra metinleri Çalkaner (2018) ve Yedekçioğlu (1990)'nun çalışmalarından doğrudan alıntı yöntemiyle alıntılanmıştır. Söz konusu metinlerde çok sayıda yazım ve noktalama hataları, anlatım bozuklukları olmasına rağmen doğrudan alıntı yapıldığı için bu hatalara müdahale edilememiştir. Ayrıca bazı sözcükler ölçünlü Türkiye Türkçesi yazı diline uygun biçimde değil, konuşma dilindeki biçimine göre yazılmıştır. Bu sözcükler de Kayseri ağzını yansıttığı için ve yine orijinal metinlerdeki biçimine sadık kalmak amacıyla aynen aktarılmıştır.

vereceğini? Adam cevap verir; ben de Kayseriliyim, biz vermesinden çok almasını severiz de ondan." (Çalkaner, 2018, s. 19-20).

Sıtma Bu İti Tutma

"*Muhaddisoğlu Mehmet Efendi Hoca'dan sıtmalı bir tanıdığı bir muska ister. Hoca aydın bir kişi. Böyle şeylere karşıdır. Ama hastanın ısrarlı yakarışına dayanamaz. Eline geçirdiği kâğıda bir şeyler yazıp adama verir. Hasta, muşambaladığı kâğıdı boynuna asar; olacak ya sıtması da kesilir. Merak edip bir gün muskayı açarlar, bakarlar ki ne görsünler? Mehmet Efendi Hoca: Sıtma demiş, bu iti tutma!*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 74).

Amerika'dan Mühendis

"*Kayseri köylerinden birinde köylüler imece usulüyle bir kesime yol yaparlar. Bu ilkel yolun mühendisliğine (!) görevlendirilen eşeğin geçtiği kesim genişletilerek yol haline getirilir. Bu ilginç yol yapımı, oradan geçen iki Amerikalının dikkatini çeker ve sorarlar:*
-Ne yapıyorsunuz?
-Yol yapıyoruz!
-İyi ama şu eşeğin işi ne?
-Yolun mühendisi (!) o. Yol yapımına uygun geçidi gösterir!
Amerikalılar katılırcasına güldükten sonra:
-Peki ya eşek bulamasaydınız ne yapacaktınız?
Köylü cevabı yatıştırır:
-O zaman da Amerika'dan mühendis getirirdik!" (Yedekçioğlu, 1990, s. 30).

Övünmek Gibi Olmasın Diye

"*Öğretmen, okula yeni gelen öğrencilerden memleketlerini sorarken sıra Kayseriliye gelince Kayserili; Manisalıyım, diye atar. Bu öğrencinin Kayserili olduğunu bilen arkadaşları gülüşürler. Bunun sebebini soran öğretmene çocuklardan biri:*
-Arkadaş yalan söyledi, o Manisalı değil, Kayserili, der.
-Oğlum Kayseriliymişsin de neden Manisalıyım diyorsun?
Kayserili öğrenci, gayet ciddi bir şekilde cevabı kondurur:
-Övünmek gibi olmasın diye, efendim!" (Yedekçioğlu, 1990, s. 29).

Aman Avrat Bir De Bana Bakın

"*Alimoğlu'nun altı kızına karşılık hiç oğlu olmamış. Bir gün pazarda beğendiği danayı satın almış, eve getirerek ahıra bağlamış. Karısı Kadıncık Hala'ya:*
-Kadıncık, diye seslenmiş, bir dana aldım ki ha bir görsen… İki yıl sonra zorlu bir tosun olur. Kadıncık hala, ahıra inmiş bakmış ki dana dişi. Latife ettiğini sanarak kocasına:
-Kele herif beni aldatıyorsun. Aldığın dana dişi!
Alimoğlu bakar ki dana gerçekten dişi. Şalvarını, donunu oracıkta sıyırır, karısına:

-Aman avrat, bizim eşikten atlayanlar, hep dişi oluyor; bir de bana bak, bir değişiklik olmasın!" *der* (Yedekçioğlu, 1990, s. 97).

Enayi Kayserililer

"*İki yabancı Kayseri'yi gezmeye gelirken yolda kendilerine '<u>Aman dikkat edin Kayserililer adamı kandırırlar, paralarınız alır sizi soyar soğana çevirirler.</u>' denilir. Onlar da bir tedirginlikle gelir, gezer, alışveriş yapar ve nihayet memleketlerine gitmek üzere istasyondan trene binerler. Kompartımanda bir yolcu oturmaktadır. O adama hiç aldırış etmeden kendi aralarında başlarlar konuşmaya:*

-Yav, arkadaş hani Kayserililer gözü açık olur da adamı kandırır, bizi soyarlar, paralarımızı alırlardı, hiç de korktuğumuz kadar değilmiş enayiler bizi hiçbiri de kandıramadı, ne güzel alışverişimizi yaptık dönüyoruz, derlerken kompartımandaki adama göz ucuyla bakarlar bir de ne görsünler? Adam konuşulanlara hiç önem vermeden yanındaki sepetten bir elma çıkarıp çakısıyla elmanın kabuklarını soyuyor ve kabuklarını yiyerek elmayı pencereden dışarı atıyor. Bu hale dayanamayan adamlardan biri:

-Arkadaş sen ne yaptığını sanıyorsun, bizim bildiğimiz elmanın içi yenir sense kabuğunu yiyorsun.

-Arkadaşlar, bu elma sizin bildiğiniz elmalara benzemez. Bu elma akıl elmasıdır.

-Nasıl yani?

-Nasıl olacak, bu elmayı yiyen adamın kafası çalışır, zekâsı artar, ben İstanbul'a mal almaya gidiyorum da kandırılmamak için bunları yiyorum. Deyince adamlar tabi ki inanmazlar. Fakat adam o güzelim elmaları atıp habire kabukları yemekle meşgul, sonunda biri dayanamaz ve '<u>arkadaş inanmıyorum ama bir tane de bana ver ben de deneyeyim</u>' der.

-Olur arkadaş ama elmalar çok pahalıdır siz alamazsınız. Hem ben bunları giderken Ankara'ya milletvekillerine vereceğim, deyince adamların merakı daha da artarak çok pahalı bir fiyatla bir elma alırlar ve yedikten sonra da:

-Hey arkadaş, hani bizde hiçbir değişiklik yapmadı.

-Öyle bir elmada belli olmaz hele birkaç tane daha alın da görürsünüz.

-Ver bakalım, diyerek üç beş elma daha alırlar. Bu arada adam gidiş geliş parasını adamlardan kazanır. Aradan biraz zaman geçince adamın biri itiraz edecek olur:

-Hey hemşehrim, galiba sen bizi kandırıyorsun, hiç elma kabuğu akıl verir mi? diyince:

-Hah, bak işte aklınız başınıza geliyor. Gördünüz ya enayi dediğiniz Kayserili, adamı böyle kandırır ve kâr eder, yoksa sandığınız gibi soymak, gasp etmek, hırsızlık yapmak hiçbir Kayserilinin başvuracağı ya da tenezzül edeceği yol değildir." (Çalkaner, 2018, s. 28-29).

İki Kayserili

"*Kayserilinin biri Amerika'ya gitmiş. Yirmi yıldan beri Amerika'da oturan hemşehrisini arayıp bulmuş. Biraz lafladıktan sonra sormuş:*
-Bunca yıldır burada ne iş yapıyorsun?
-Geldiğimden beri aynı fabrikada çalışıyorum.
Türkiye'den gelen kızmış:
-Yahu insan 20 yıldan beri çalıştığı fabrikanın sahibi olmaz mı? Sen ne biçim Kayserilisin?
-Olamam, olamam, bu fabrikanın sahibi olamam!
-Niye?
-Fabrikanın sahibi de Kayserili de…" (Çalkaner, 2018, s. 43-44).

On Bin Lira Gördü

"*Kayserili bir mal tüccarı pazara ineğini satmak için götürür. İnek ahırdayken ineğin gözü önünde on bin lira sayıp cebine koyar. Pazarda ineği on iki bin liraya satmak isteyen tüccara derler ki:*
-Bu inek on iki bin lira etmez. Kayserili yemin eder:
-Vallahi de billahi de bu inek sabahtan on bin lira gördü." (Çalkaner, 2018, s. 47).

İçini Ye, Dışını Sat

"*Kayseri'ye gelen bir Yahudi, ilk karşılaştığı çocuktan sorar:*
-Be kuzum; ben Kayseri'ye iş yapmaya geldim. Söyle bakayım bana; beş paraya alayım, on paraya satayım, üstünden karnımı doyurayım?
-Kayserili küçük çocuk en küçüğü kan kırmızılığına özgü zekâsıyla cevabı verir:
-Ondan kolayı ne var der, mezbahaya gidersin, beş paraya bir işkembe alırsın; içini yer dışını da temizce yıkar, on paraya satarsın!" (Yedekçioğlu, 1990, s. 26).

Pantolondaki Yamalar

"*Kayserilinin biri İstanbul'da geniş bahçeli bir köşk satın almıştı. Bahçe bakımsızdı. Bahçıvan gerekliydi. Gazeteye bir ilan verdi. Biri genç biri yaşlı iki kişi başvurdu. Bunlarla kısa bir konuşma yapan Kayserili, yaşlı adamı seçti. Merak eden karısı:*
-Niye dedi yaşlıyı seçtin?
- Dikkat etmedin mi dedi kocası, yaşlının pantolonundaki yamalar dizlerindeydi. Gencinki ise kıçındaydı!" (Yedekçioğlu, 1990, s. 38).

Alırken Mi Satarken Mi?

"*Öğretmen bir Kayserili minik öğrencisine;*
-Söyle bakalım iki kere iki kaç eder, der. Cin gibi gözleri parlayan çocuk:
Alırken mi satarken mi öğretmenim diye sorar." (Çalkaner, 2018, s. 13).

İçinden Deve Çıkacak Değil Ya…

"*Erkilet bucağına bir gidişinde ikram edilen kahvenin ilk yudumunda merhum Vali Nazmi Toker'in ağzına bir sinek gelir. Buna fena halde sinirlenen Vali:*
-Çağırın, şu kahveyi pişiren herifi bana, der. Kahveci Hasan Ağa'yı getirirler. Nazmi Toker adama çıkışmaya başlar:
-Pis herif, dikkat etsene, pişirdiğin kahveden sinek çıktı, der. Paylamasını sükunetle dinleyen Hasan Ağa kendinden hiç laf çıkmıyormuş gibi N. Toker'e:
-Ne kızıyon Vali Paşa, yüz paralık kahveden deve çıkacak değil ya, der." (Yedekçioğlu, 1990, s. 46).

Ölürsen Benim De…

"*Germirli Nuh Mehmet Ağa'yı muayene eden doktor: Sana üç şey der, yasak; içki, karı, et. Rakı içmeyeceksin, karının yanına varmayacaksın, et yemeyeceksin. Nuh Mehmet Ağa şöyle bir durur: Doktor, der, içki benim kardaşım, karıysa iki evliyim, hiç duramam; et olmadan da yemek yiyemem. Bakar ki hastası laf anlayacak soydan değil. Ne desin doktor? Belki korkutmayla yola gelir diye: Ölürsün öyleyse der. Nuh Mehmet Ağa hiç fütursuz: Ölürsem, s…me kadar! Der. Beklemediği bu patavatsızlık karşısında bir an duraklayan doktor da aynı kayıtsızlıkla: Ölürsen benim de der, bilmem neme kadar.*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 108).

Nasıl Gocunulmaz?

"*Dar düşüncenin ve sahiplerinin daima karşısında olan Pusatlı Lütfi Ağa'ya dostu bir doktor bir gün soracak olur: -Lütfi Ağa senin sofularla, hocalarla neden aran iyi gitmez? Lütfi Ağa: Bunların elinden teşbih, dilinden Allah hiç düşmez de ondan… Doktor, Lütfi Ağa'yı daha da konuşturmak için üstüne varır: İyi ya bunda gocunacak ne var? Lütfi Ağa her zamanki hazır cevaplılığıyla: Nasıl gocunulmaz doktor, der; size bir defa* '*Doktor Bey!*' *diye seslensem* '*Efendim!*' *dersiniz. İkinci defa seslensem gene* '*Efendim!*' *dersiniz. Dördüncü, beşinci defa seslensem kızarsınız değil mi? Bu herifler de tekrar ede ede Allah'ı kızdırıyorlar da ondan?*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 81).

Sana İlişmezler

"*Münasebetsizin biri Kayseriliye sormuş:*
-Yahu… Siz eşşek etinden pastırma yaparmışsınız, öyle mi?
Kayseri'ye gideceksen hiç merak etme, sana ilişmezler." (Çalkaner, 2018, s. 16).

Eşeği Kıbrıs'tan Getiririz

"*Kıbrıslı'nın biri Kayserili'ye:*
-Siz Kayserililer der, eşek etinden pastırma yaparmışsınız, doğru mu?
Kayserili: Doğru der, eşekleri de Kıbrıs'tan getiririz!" (Yedekçioğlu, 1990, s. 16).

İki Kilo Yeter

"*Kayseriliyi kızdırmak isteyenin biri sorar: Bir eşeği boyamak için kaç kilo boya gerek? Kayserili: Soru sahibini tepeden tırnağa kadar süzdükten sonra: Sen kalıpta olan için der, iki kilo yeter!*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 17).

Anasını Boyayıp Babasına Satar

"*Kayserili bir adam ellisinden sonra biraz para kazanmaya başlayınca evlenmeye kalkar. Oğulları buna karşı çıkarak:*
-Aman baba bu yaptığın çok ayıp, anneme haksızlık olur. Onun gösterdiği sevgi ve fedakârlığa reva mı? Ayrıca senin alacağın kadın çok şeyler ister, etme eyleme, derler.
-Ossun[2] *olum size ne, kazanan da benim harcayacak olan da. Çocukları bakarlar ki babaları laftan sözden anlamıyor. Çare olarak Kayseriliye has keskin zekâlarını kullanırlar. Hem aileyi kurtarmak hem de paranın azdırdığı babalarına ders vermek için kolları sıvarlar.*
-Tamam baba seni evlendireceğiz. Yeni kadın geleceğine göre artık annemin evde durması yakışmaz. Onu anneannemlere gönderelim, derler. Çocuklar kendi aralarında yaptıkları planı uygulamaya koyarlar.
-Baba sana çok güzel bir kadın bulduk. Yalnız altın istiyor.
-Ossun olum güzel ise paradan kaçmam.
-Tamam, baba on bilezik, bir gelep[3] *inci alacağız, para.*
-Baba burma alacağız, para.
-Baba düzen[4] *düzülecek para.*
-Baba çalgı tutulacak para.
*Derken babalarını epey masrafa boğar, evlenmek istediğine pişman ederler. Nihayet annelerini bir güzel süsleyip boyalayıp gelinlikler içinde davullu zurnalı eve gelin getirirler. Adam işi fark edemez ve hayatından çok memnun bir gün geçirir. Herkes merakla sabahı bekler. Sabah olunca adam bakar ki kendi karısı… Her ne kadar belli etmese de hanımından utanır. Çocuklarının ve çevresinin yüzüne bakamaz olur. Çocuklarsa bir aileyi kurtarmanın sevincini yaşarlar… Bu zekâ örneği hikâye Kayserililer için '**Anasını boyar babasına satar.**' Sözüne sebep olur.*" (Çalkaner, 2018, s. 16-17).

İşte Böyle Boyanır

"*Adamın biri Kayseri'ye gelir. Ayakkabısını boyatırken boyacı çocukla matrak geçmek ister: Oğlum der, siz Kayserililer eşeği boyayıp babanıza satarmışsınız; nasıl yaparsınız bu işi? Çocuk başını kaldırmadan hem adamın ayakkabısına fırça sallar hem de cevap verir:*

[2] Olsun
[3] Gelep sözcüğü "Üst üste düzgünce dizilmiş asma yaprağı demeti; ip çilesi, kelep." karşılıklarıyla açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2009b, s. 1975-976). Fıkradaki kullanıma bakıldığında ipe dizilmiş incilerden, değerli takılardan söz edildiği anlaşılmaktadır.
[4] Düzen, çeyiz anlamına gelmektedir. Düzen düzmek de çeyiz hazırlamak, çeyiz için alış veriş yapmak ve çeyizi düzenlemek anlamlarına gelir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2009a, s. 1645).

İşte der, eşeği biz böyle boyarız. Dikkat et öğrenirsin!" (Yedekçioğlu, 1990, s 22).

Sana Dokunmazlar

"*Şakacı taşralının biri Kayseriliden sorar. Kayserililer der, eşek etinden pastırma yaparlarmış doğru mu? Kayseri'ye gidersen hiç merak etme; sana dokunmazlar!*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 20).

Onlara Da Yakışıyor

"*Merkezin Nuri Efendi Hoca, bir vaazında konuyu kısa eteğe getirir ve 'Çocuklarınıza kısa etek giydirmeyin' der. Hocanın bu öğüdüne sinirlenen cemaatten biri: 'Hoca Efendi, senin torunların da kısa etek giyiyor' diyecek olur. Nuri Efendi, sesin geldiği tarafa çevrilerek: Doğrusu o ömrü kesilesilecelere de der, yakışıyor!*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 99)

Veresiye Durursan

"*Tosun Ağa'nın Hilmi'nin dedesi Karamustafa Ağa, vaktiyle bir sövme yüzünden mahkemeye verilir. Hakim kendisine bir lira para cezası hükmeder. Mustafa Ağa cezayı nakdiyeyi verirken sorar. –Hakim Bey, der, sövmenin cezası bir lira mı? Hakimin evet demesi üzerine elini kesesine sokar: Öyleyse şu lirayı al, Hakim Bey, senin de… Zabıt katibine döner: Şunu da sen al, senin de… Der ve kalayı basar. Kapıya doğru canı sıkkın sıkkın yürürken orada gözüne muhzır ilişir. Hemen keseye davranır, lakin bakar ki para bitmiş. Bir an duraklar: Veresiye durursan, der, muhzır senin de avradını…*" (Yedekçioğlu, 1990, s. 106).

Allah'ı Da Soğan Ekmeğe Alıştırdınız

"*Özel sektör taraftarı geçinen konuşmacılardan biri, Hükümet Meydanında yapılan bir seçim propaganda konuşması yaparken dinleyicilerden sepetli bir işçi:*
-Var ol, yaşa diye bağırır. İşçinin bu halini görüp dayanamayan Mustafa Nayman, işçinin sepetini eline alır, bakar. Sepette birkaç pül soğanla yarım ekmekten başka bir şey göremez yiyecek. Acıyarak sepeti uzatırken adama; Allah'ı da der, soğan ekmeğe alıştırdınız, başka bir şey vermez oldu. Al sepetini." (Yedekçioğlu, 1990, s. 113).

Bulgular

Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi

Folklorun en önemli işlevlerinden biri eğlencedir (Bascom, 2019, s. 78). Fıkra türünün içeriği, işlevi, oluşturulma ve anlatılma sebebi düşünüldüğünde bu türdeki metinlerin ortak özelliğinin eğlendirme olduğu anlaşılacaktır. Fıkralarda eğlendirme işlevi her zaman tek başına değildir. Eleştiri, düşündürme ve mesaj verme gibi işlevlerin eğlendirmeye eşlik ettiği, incelenen fıkra metinlerinden anlaşılmaktadır. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve

eğlendirme işlevi, fıkraların anlatıldığı sözlü kültür ortamları göz önüne alındığında her fıkra için geçerlidir, denilebilir. Çalışmanın sınırlılığı açısından bu başlığa uygun olarak tespit edilen *Al Elimi* adlı fıkra örnek olarak verilmiştir. Bu fıkrada Kayserili tipinin ekonomik yönden sahip olduğu dünya görüşü mizahi bir dille anlatılmıştır. Eğlenme ve eğlendirme işlevi fıkrada tespit edilebilmektedir. Ayrıca bu tarz fıkralarda mizah unsuru örtük bir biçimde yer alabilmektedir. Verilmek istenen mesajın dinleyici tarafından anlaşılması için dinleyicinin de söz konusu kültüre hâkim olması gerekmektedir. Eğlendirme işlevi de ancak böylece ortaya çıkacaktır. Fıkranın anlatıldığı ortamdaki dinleyiciler, kültürel yönden dikkatli ve farkındalığı yüksek bir tavırla fıkrayı dinledikleri takdirde o fıkranın mizah unsuru ve eğlendirme işlevi daha net biçimde ortaya çıkacaktır. Nitekim gülme eyleminin yapısında da bu vardır. Çünkü "komik, grup halinde toplanan insanların tümünün, duyarlıklarını susturup yalnızca zekâlarını çalıştırarak, dikkatlerini aralarından birine yönelttikleri zaman doğacaktır." (Bergson, 2019, s. 15). *Al Elimi* adlı fıkrada da boğulmakta olan birinin boğulması değil de Kayserili olması önemlidir ve bu özellik öne çıkarılması gerekmektedir. Fıkrada da Kayserili olması öne çıkarılmış hatta fıkradaki olay gerekçelendirilerek anlatılmıştır. Kayserili birine neden *ver* denilmemesi gerektiği açıklanmıştır. Metinde verilen bu bilgiler olmasa fıkranın bağlamı doğru olarak yansıtılamayacak, boğulmakta olan ve belki de ölecek olan bir kişi üzerinden komiğin yaratılması mümkün olmayacaktır. Bergson'un işaret ettiği, *duyarlılığın susturulup dikkatin bir kişiye yöneltilmesi sonucunda oluşan komik* bu fıkrada vücut bulmaktadır.

Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

"Folklorun ikinci işlevi, kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerinin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanmasıdır." (Bascom, 2019, s. 79) Kültüre ait ögelerin, milletin değerlerinin, toplum kurallarının ve törelerin gelecek nesillere aktarılmasında folklorun ve folklorik metinlerin önemli görevler yüklendiği bilinmektedir. Kayseri fıkraları içinde de değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek veren metinler tespit edilmiştir. Bunlardan biri, muska inanışı ve muska yazma/yazdırma geleneğinin yer aldığı fıkradır. İnsanlık tarihi boyunca karşılaşılan problemlerle baş etmenin çeşitli yolları olmuştur. Muska inanışı ve uygulamaları da problemlerle baş etmenin yollarından biri olarak görülmüştür. Gerçekleşmesi istenen olayların büyü veya büyüye dair başka

inanışların yardımıyla olabileceği ümit edilmiştir. Hatta sağlıkla ilgili problemlerin de muska yazdırmak ile düzelebileceğine inanılmıştır (Sarı ve Şahin, 2024, s. 65). Bu inancın kökeni ise Türk kültüründeki ocak anlayışından kaynaklanmaktadır. Özellikle hastalıkların tedavisi için başvurulan ocaklar hakkında Acıpayamlı: "Türk halkının hakiki doktorları bunlardır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır: Sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı…" (1968, s. 5) ifadelerini kullanmaktadır. Günümüzde "geleneksel kültürün hâkim olduğu yerlerde, birtakım hastalıklar için doktora gitmeden ocağa giden ya da doktorda şifasını bulamayıp ocağa müracaat eden, hastalıklarının şifasını ocaklarda arayan pek çok insan vardır. Hatta günümüzde şehir ortamında yaşayan ve ocakların şifa yetisine inanıp buralara giden insan sayısı da az değildir." (Uysal, 2025, s. 128) Türk kültür tarihinde köklü bir geçmişi ve halk arasında büyük bir tesiri olan halk hekimliğinin ve bunun gereçlerinden biri olan muskanın yer aldığı *Sıtma Bu İti Tutma* adlı fıkrada toplumsal bir değerin/kültürel bir ögenin aktarımını tespit etmek mümkündür. Toplumun kuralları folklor ürünlerinde yer aldığı gibi toplumda değer görmeyen veya yanlış olduğuna inanılan ritüeller, uygulamalar da bu metinlerde yer alabilmektedir. Muska gibi uygulamalara toplumda herkes itibar etmeyebilir. Hatta bu inanışa sahip olan insanlara tepki gösterilebilmektedir. Çünkü sağlıkla ilgili bir sorun olduğunda çözümün tıp biliminde ve doktorlarda aranması beklenir. Bu durumda toplumda iki farklı düşüncenin çarpıştığı yerler olmakta ve bir gerilimden söz edilebilmektedir. Söz konusu fıkrada aslında bu meseleye odaklanılmıştır. Muskaya inanan kişiyle dalga geçilmiş, muskaya inanmayan din adamının aydın bir kişiliğe sahip olduğu vurgulanmıştır. Fıkra, kültürel bir değer olan halk hekimliğini ve muskayı gelecek nesillere aktarırken bunu eleştirel bir tutumla ortaya koymuştur. Nitekim Selma Sol fıkraların eleştiri dinamiği hakkında şunları söyler:

> "*Fıkralar, ait olduğu kültüre özgü gelişmiş eleştiri dinamiğiyle, gülme mekanizmasını tetikleyen bir tür olarak dikkat çekicidir. Fıkranın bir diğer dikkat çekici yönü ise sosyal ve siyasi hayata dair kitlesel izlenimleri mizah unsurunu kullanarak gözler önüne sermesidir. Toplumsal yapının izlenebildiği fıkra metinlerinde, kültürel kodlarla örüntülenen sosyal hayata dair her türlü kabul, uygulama, inanış, ritüel ve insanî ilişkiler her yönüyle sorgulanabilme özelliği kazanır. Bu sayede, toplumsal/geleneksel tabu/yasak sayılabilecek konulardan, birey-toplum-iktidar eksenlerinde yer alan ve genellikle gerilimli alanları yansıtan konulara değin, yerleşik anlayışı olgunlaştırır ve*

> *tartışılabilir hale getirir. Fıkralar yoluyla tenkit edilene dair olağanlaştırma da gerçekleştirilir.*" (2017, s. 123).

Sıtma Bu İti Tutma adlı fıkrada da Sol'un ifade ettiği gibi geleneksel bir tabu tartışmaya açılmış, muska inancının yanlış bir inanç olduğu düşüncesi böylece olağanlaştırılmaya çalışılmıştır.

Amerika'dan Mühendis adlı fıkrada ise aslında kendileri ile dalga geçen mühendislere bir saldırı işlevi bulunmaktadır. Aynı zamanda eski devirlerde insanların şehirleri nasıl imar ettiği, yolların nasıl açıldığı da anlatılmaktadır. Geleneksel bilginin kullanımı ve bu bilginin gelecek nesillere aktarılması söz konusu fıkrada işlenmiştir. Geleneksel bilginin aktarımının yapıldığı bu fıkrada folklorun "değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme işlevi" yer almaktadır.

Fıkralarda Kayserililere göre Kayserili olmak bir övünç kaynağıdır. Bu durumun fıkralarda sıkça işlenmesi memleket sevgisini ve milliyetçilik duygularını beslemektedir. Fıkra ile bu duyguların ve vatanseverlik, memleket sevgisi gibi değerlerin aktarımı sağlanmaktadır. Poyraz, değerin toplum içinde çok katmanlı bir yapı ile varlık kazandığını ifade ederek eylemi gerçekleştiren, eylemin kendisi ve eylemi değerlendirenle birlikte anlam kazanan değeri, her çağda ve her kültür çevresinde insan hayatında kendini inşa eden bir kavram olarak ifade etmektedir (2011, s. 61). Bu bağlamda Türk kültürünü belirleyen değerlerin, sosyal unsurların ve formların değişikliğe uğrayabileceği de bilinmektedir. (Sezgin ve Sezgin, 2011, s. 91). Söz konusu değişiklikler ve kültürün statik yapısı bağlamında fıkraların oluşumu, anlatımı ve sözlü kültür ortamlarındaki konumları düşünüldüğünde her fıkrada değerleri ve değer içeren eylemleri bulmak mümkündür. Fıkralar kültür ögelerini taşıdığı gibi değerleri de nesillere taşımakta ve toplumun fertleri arasındaki değerler iletişimini sağlamaktadır. Söz konusu değer aktarımını ve töreye desteği *Övünmek Gibi Olmasın Diye* adlı fıkrada görmek mümkündür. Aslında bu fıkrada iki mesaj verilmektedir. Birincisi, Kayserili olmanın bir övünç kaynağı olarak görülmesidir. Memleket sevgisi, vatanseverlik değeri böylece ifade edilmektedir. İkinci mesaj ise övünmenin çok doğru bir davranış olmadığıdır. Çocuk eğer Kayserili olduğunu söylerse etrafındakilere "hava atacağını" düşünmekte ve bu yüzden memleketini gizlemektedir. Övünmenin toplumda hoş karşılanmayan bir davranış olduğu da fıkranın açıklamaya çalıştığı diğer bir değerdir.

Aman Avrat Bir de Bana Bakın adlı fıkrada ise toplumun cinsiyetlere bakış açısını tespit etmek mümkündür. Fıkrada erkek çocuğa verilen önem göze çarpmaktadır. Erkek çocuklara verilen önem tarihsel süreçte hep var olmuştur. Bunun en somut delili Dede Korkut Kitabı'nda yer almaktadır. Bayındır Han'ın düzenlediği toyda "Oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun" (Ergin, 2011, s. 78) şeklinde talimat vererek erkek çocuğu olanları ak otağda ağırlaması toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetlere bakış açısını gösteren önemli bir kesittir. Dede Korkut'un diğer boylarında da benzer örneklerin olduğu bilinmektedir. Anlatılara böyle bir düşüncenin yansımış olması bu düşüncenin toplum nezdinde çok güçlü olduğunu göstermektedir. Tarih, coğrafya, fiziki şartlar, anlayışlar ve savaşların etkisiyle de şekillenen "erkek evlat, toplum içinde güç ve güven nesnesi" olarak tespit edilmektedir (Akbalık, 2014, s. 111). Ticaretin, sanayinin ve tarımın yoğun olduğu Kayseri şehrinde toplum için erkeklik de bir güç ve güven nesnesi olarak düşünülebilir. Nitekim ilgili fıkra metninde erkek çocuğunun olmamasından şikâyet eden adam aynı zamanda hayvancılıkla meşgul biridir. Bunun yanında, aldığı hayvanın da erkek olması için gayret göstermiştir. Fıkrada erkekliğin böylece yer alması, toplumdaki erkeklikle ilgili algının ve bazı değerlerin aktarılmasında bir işlev yüklenmiştir.

Enayi Kayserililer adlı fıkrada birçok değer ve mesaj içe içe geçmiş olarak aktarılmaktadır. Kayserililerin kötü insan olmadığı fıkrada işlenen temel konudur. Dürüst bir Kayserilinin nasıl olacağı tarif edilerek değerler sıralanmaktadır. Bununla birlikte bir savunma mekanizması da oluşturulmuştur. Öğüt Eker'e göre gülmenin ve mizahın işlevlerinden biri de savunma ve saldırı işlevidir. Mizah unsurunun bulunduğu metnin başlangıcında biriken enerji, gerilim ya da rahatlamayla son bulur. Bu iki tepki arasındaki fark ise savunmada pozitif mizahın, saldırıda negatif mizahın yer almasıdır (2009, s. 36). Kayseri fıkralarında saldırıdan çok savunma işlevinin olduğu söylenebilir. Bu durumda Kayseri fıkralarında ağırlıklı olarak pozitif mizah görülmektedir. Kayserililerin kötü bir şekilde anıldığı iddiası sonucunda fıkrayı oluşturan/anlatan kişi veya kişiler adeta savunmaya geçerek düşünülenlerin zıddını ispat etmeye koyulmuştur. Böylece fıkra metninde bir savunma işlevi de tespit edilmektedir. Fıkranın sonunda verilmek istenen mesaj açıkça dile getirilmiştir. Ayrıca, fıkrada yer alan çatışmanın mizah ile sonlandırıldığını da söylemek mümkündür. Çünkü "mizah kullanımının mutluluğu destekleyen ve çeşitli çatışma çözme stillerinde işlevselliği artıran

bir yönü" vardır (Kütük ve Ümmet, 2022, s. 543). Burada üstünlük kuramından hareketle şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Elma yiyen adam, diğer adamların bu elmayı pahalı olduğu için alamayacaklarını söylemekte yani onların maddi açıdan güçsüz olduklarını kendinin ise güçlü olduğunu ima etmektedir. Kayserili, elmayı milletvekiline hediye olarak götürdüğünü söyleyerek elmaya ayrı bir değer yüklemek istemiştir. Bu durumda üstünlük kuramına göre mizahın ortaya çıkışı da tespit edilmektedir. Nitekim Durbilmez, Kayseri fıkralarında gülmeyi sağlayan sebeplerden en yaygın olanın üstünlük duygusu olduğunu ifade etmektedir. Zekânın ve estetiğin sentezi bir sanat ürünü olan Kayseri fıkralarında Kayserili tipi, üstünlük sağlayarak gülmeyi yaratır (2017, s. 134).

İki Kayserili adlı fıkrada Kayserililer için hırs, kararlılık, çalışkanlık gibi duygu ve değerlerin ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Fıkrada Kayserilinin fabrikaya sahip olamayacağı vurgulanarak önce gerilim yaratılmış ve beklenmez bir biçimde Kayserili başka birinin fabrika sahibi olduğu açıklanmış, böylece yaratılan gerginlik sonlandırılmış ve mizah ortaya çıkarılmıştır. Kayserili birinin patron olmaması şaşılacak bir durumken söz konusu fabrikada zaten Kayserili birinin patron olduğu öğrenildiğinde ortada şaşırılacak bir durum bırakmamıştır. Verilen mesaj, Kayserilinin başarısı, sebat ve hırs sahibi bir yapıda olduğudur.

Kayserili tüccar, ticaret yaptığı sırada yemin etmek zorunda kalabileceğini bile önceden hesap edecek kadar ince zekâya sahiptir. Kayserili tüccar, yalan bir şey için yemin etmemek amacıyla *On Bin Lira Gördü* adlı fıkrada kendince bir çözüm üretir. Bu fıkranın sözlü kültür ortamlarında anlatıldığını ve özellikle esnaf dükkânlarında ustaların çıraklarına mesleki eğitimde bulunurken anlatıldığını düşünürsek pazarlıkla ilgili bir eğitim için fıkradan yararlanıldığı söylenebilir. Doğru olmayan bir şey için yemin edilmemesi gerektiği de örtük olarak iletilmektedir. Fıkrada yer alan yemin sayesinde Kayseri ticaretindeki pazarlık geleneği aktarılmaktadır.

Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması ve Eğitim İşlevi

"Folklorun üçüncü işlevi özellikle-fakat yalnızca değil-okuma yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işleridir." (Bascom, 2019, s. 80). Kayseri'de köklü bir geçmişi olan ticaret geleneği eğitim ile iç içedir. Ticaretin yapısı düşünüldüğünde aslında sadece Kayseri'de değil, her yerde durumun aynı olduğu söylenebilir. Ticaret, esnaflık, meslekler ve çalışma şartları

bağlamında bir değerlendirme yapmak gerekirse usta-çırak ilişkisinin özellikle zanaat olarak bilinen sektörlerde çok önemli olduğu söylenebilir. Nitekim Hilal Temel (2007, s. 53-76) ahiliğin eğitim sürecindeki rolünü; ahilik ve esnaf eğitimi, ahilik ve halk eğitimi, ahilikte ahlak eğitimi gibi başlıklarla açıklamaktadır. Kayseri fıkralarındaki eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi ahilik kültürü, ticaretin gelenekleri ve Kayseri'ye özgü gelenekler ile birlikte düşünülmelidir. Bazı fıkralarda genel ahlaka uygun düşmeyen davranışların veya argo kullanımların olduğu bilinmektedir. Bu türden örneklerde bile ticaretle ilgili bir mesaj, öğreti veya Kayserili bir esnafın nasıl olması gerektiğiyle ilgili bir bilgi yer alabilmektedir.

Kayserili bir çocuğun bile ticaret konusunda mahir yönlere sahip olduğu işaret edilen *İçini Ye, Dışını Sat* adlı fıkrada da durum böyledir. Fıkrada Kayserili çocuk, nasıl ticaret yapılacağıyla ilgili danışılan bir konuma yerleştirilmiştir. Böylece eğitim işlevinin en açık örneklerinden biri yer almaktadır. Bu fıkrada eğitim unsurunun yanında bir de "saldırı ve savunma işlevi" de (Öğüt Eker, 2009, s. 36) tespit edilmektedir. Kayseriliye böyle bir soru sorulurken aslında Kayserililerin bir üründen haksız kazanç elde ettiği ima edilmektedir. Bu ima veya iddiaya verilen cevapta ise soruyu soran kişiye hakaret yoluyla saldırı yapılmış ve savunmaya geçilmiştir. Söz konusu hakaret, işkembenin içindeki hayvan dışkısının soru soran kişi tarafından yenmesi tavsiye edilerek yapılmıştır.

Pantolondaki Yamalar adlı fıkrada yine Kayserili işverenin işçi seçiminde nelere dikkat etmesi gerektiği ustaca işlenmektedir. Bir dükkânı işletmek, yanında işçi çalıştırmak sanıldığı kadar kolay değildir. Fıkralarda Kayserili işveren, başkalarının göremediğini görmekte veya başkasının önemsemediğini önemseyebilmektedir. Söz konusu fıkrada işçi alımıyla ilgili özlü bir eğitim verilmiştir. Fıkranın Kayseri esnafı arasında sözlü kültür ortamlarında anlatıldığı düşünülürse eğitim işlevi daha açık olarak anlaşılacaktır.

Alırken mi Satarken mi? adlı fıkrada yine ticari bir taktik öğretilmektedir. Fıkrada ticaretle ilgili taktiğin bir çocuk ağzından dillendirilmesi de manidardır. Kayserili, çocukluktan itibaren bu konulara aşinadır, çekirdekten yetişir gibi mesajların verildiği anlaşılmalıdır.

Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kaçıp Kurtulma İşlevi

Folklorun dördüncü işlevi ise kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulma işlevi olarak ifade edilmektedir. Kültürel ögelerin nesillere aktarılmasında ve insanların bunlara uymasında folklorun önemli bir rolü olmakla birlikte aynı kültürün ve kültür kurumlarının insan üzerindeki baskısını azaltan da yine folklorun kendisidir (Bascom, 2019, s. 81-83). Folklorun bu işlevinin hem kültür aktarımında hem de bazı toplumsal uygulamaların ve tavırların esnetilmesinde önemli bir görev yüklendiği söylenebilir.

İçinden Deve Çıkacak Değil Ya… adlı fıkrada bir vatandaşın Vali ile nasıl konuşması gerektiği bir tezat üzerinden anlatılmıştır. Aynı zamanda Vali'nin esnafa gösterdiği tepki de eleştirilmiştir. Davranışların eleştirisini yapan fıkrada kahvecinin verdiği cevap baskıdan kaçmayı sağlayacak bir türdedir.

Ölürsen Benim de… adlı fıkrada toplumsal baskıdan kaçış, argo sayesinde gerçekleşmektedir. Argo, doktorun hastaya ve hastanın doktora tepkilerini ve itirazlarını göstermede bir araç olarak kullanılmıştır. Yaşamayı önemsemeyen, ölümü dalgaya alan Nuh Mehmet Ağa bu durumu argo ile ifade etmiş ve doktor da aynı karşılığı vermiştir.

Nasıl Gocunulmaz? adlı fıkrada dinî bir konu işlenmektedir. Fıkralarda dinî hususların çok boyutlu bir şekilde yer aldığı bilinmektedir. Fıkralarda dinî hususların nasıl işlendiği konusunda Öğüt Eker şunları ifade etmektedir: "Yanlış algılanan veya yorumlanan dinî hususlar, görevi suistimal eden din adamları bu bağlamda işlenen fıkra konularıdır. Toplumda yaşanan haksızlıkları, adaletsizlikleri, yanlış uygulamaları, kendine çok yakın hissettiği Yaratıcı'sıyla paylaşan insan, bu yakınlığın verdiği samimiyetle Allah'la dertleşir." (2009, s.114). Fıkra metnindeki Lütfi Ağa dar düşüncenin karşısında bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Metinde verilen bu bilgi ışığında fıkrada verilmek istenen mesaj da ortaya çıkmaktadır. Lütfi Ağa, dilinden Allah'ın adını düşürmeyenleri eleştirmekte ve bunu yaparken de Allah ile kendisinin arasında bir bağ olduğunu ima etmektedir. Allah'ın adının çok anıldığında Allah'ın rahatsız olduğunu iddia ederek kendisinin neden Allah'ı anmadığını da açıklamaya çalışmaktadır. Temel olarak bir toplumsal baskıdan ve dinî sorumluluklardan kaçış psikolojisini fıkrada görmek mümkündür. Fıkra metnini oluşturan kişilerin de dini yanlış yorumlayan bazı insanları

eleştirmek amacını güttüğü anlaşılmaktadır. Eleştirinin öznesi Lütfi Ağa, Allah'ı kendine çok yakın görerek söz konusu kişileri itham etmektedir.

Sana İlişmezler adlı fıkrada Kayserili esnaflara veya pastırma üretimi yapan esnaflara bir baskı söz konusudur. Kayserililerin eşek etinden pastırma yaptıkları iddia edilince Kayserili de bu baskıdan ve ithamdan kurtulmak için saldırıya geçmiş, iddia sahibinin korkmaması gerektiğini söylemiştir. Bunu söylerken o an için iddiayı kabul ederek karşısındaki kişinin eşek olduğunu ama yine de pastırma yapmaya layık olmayan bir yapıda olduğunu ima ederek onu alt etmeye çalışmıştır.

Protesto İşlevi

Folklorun en önemli işlevlerinden biri protesto işlevidir. İlhan Başgöz, Bascom (2019)'un dört madde ile açıkladığı işlevlere protesto işlevini eklemiştir. Protesto işlevinin altında sınıf çatışmaları, başkaldırıya destek gibi konular yer almaktadır (Başgöz, 1996, s. 1-4). Protesto işlevi denildiğinde toplumda rahatsızlık uyandıran tüm konuların eleştirilebildiği de akla gelmektedir. Bu yönden düşünüldüğünde edebiyat ürünlerinin hemen hepsinde eleştirinin ve nihayetinde bir protestonun yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Masal, destan, halk hikâyesi gibi türlerde de bir mücadele, eleştiri ve protesto vardır. Âşıklık geleneğinde ve âşık edebiyatında eleştiri çokça yer almaktadır. Fıkranın tanımlarına bakıldığında da ortak noktanın tenkit olduğu görülmektedir. Bazı fıkralar günlük hayattaki olumsuzlukları eleştirmek için oluşturulmakta, anlatılmaktadır. Bu bağlamda fıkra metinlerinde en çok tespit edilen işlev protesto işlevi olmuştur.

Bir edebiyat ürününde, özellikle fıkrada, protest bir tavrın olması için toplumsal boyutta bir rahatsızlığın varlık göstermesi gerekir. Sadece bireyleri ilgilendiren değil, toplumun geneline mal edilen bir durumun, olayın veya algının değiştirilmesi için yine kolektif hafızanın ürünü olan kültürel metinlere başvurulabilir. Nitekim "fıkralar yalnızca eğlendirme-güldürme amacına yönelik anlatılar olarak görülmemekte aynı zamanda açıkça ifade edilemeyen fikir veya durumları dile getirmekte faydalı bir araç olarak kabul edilmektedir." (Çek, 2017, s. 83) Kayseri fıkralarında eleştirel tavrın, tepkinin ve birtakım ithamlara cevabın örneğini çokça tespit etmek mümkündür. Şu fıkrada Kayserilileri eşek etinden pastırma yapmakla itham etmenin eleştirisi yapılmakta ve bunu dile getiren kişi sert bir şekilde protesto edilmektedir.

Aynı durumu *İki Kilo Yeter* adlı fıkrada da tespit etmek mümkündür. Bu fıkraya konu olan düşüncelerin ve iddiaların başka bir fıkranın oluşmasında da etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu fıkra ise Kayserili kardeşlerin annelerine kılık değiştirtip babalarıyla yeniden evlendirmeye teşebbüs etmelerini anlatan *Anasını Boyayıp Babasına Satar* adlı fıkradır. "Kayserililer anasını boyayıp babasına satar" gibi bir sözün ortaya çıkışı başka fıkralarda da işlenmiş, böyle bir durumun olmadığı mizahın "saldırı işlevi" ile ortaya konmuştur. "Savunma işlevi ile saldırı işlevinin" (Öğüt Eker, 2009, s. 36) yan yana görüldüğü *İşte Böyle Boyanır* adlı fıkrada aynı tespit yapılabilmektedir. "Savunma ve saldırı işlevinin" tespit edildiği *Sana Dokunmazlar* adlı fıkrada ise Kayserililerin pastırmayı eşek etinden imal ettikleri iddia edilmektedir. Bu suçlamayı reddetmek için fıkradaki Kayserili, iddia sahibine saldırıya geçmiş böylece Kayserilileri savunmuştur. Gülmenin işlevinden yararlanıldığı gibi folklorun protesto işlevinden de yararlanılmıştır.

Mizah, eleştiride gerginliği azaltarak söz konusu eleştiriyi daha etkili hale getirmektedir. Çünkü "toplum düzenine yansıyan çeşitli baskılara karşı mizahın hoşgörüyü getirmesi, dogmaların, ön yargı ve klişelerin, tutuculuğun vb. rahatça eleştirebilmesini" sağladığı bilinmektedir (Sol, 2017, s. 129). *Onlara da Yakışıyor* adlı fıkrada mizahı bu bağlamda tespit etmek mümkündür. Fıkrada, insanların giyim kuşamına müdahale edilmesinin yanlışlığı eleştirilmektedir. Yapılan eleştiri din ve din adamı üzerinden yapılmaktadır. Aynı zamanda din adamının ailesi de olaya dâhil edilmekte ve aile bağlarının yarattığı bir tepki ortaya çıkmaktadır. Bireysel bir konu toplumsal bir eleştiriye dönüştürülerek ortaya konmuştur. Nitekim Sol, fıkralardaki aile kavramının, akrabalıkların bireysel ve kitlesel olarak fıkralara konu olabildiğini ifade etmektedir (2017, s. 129).

Fıkralardaki argo kullanımı da belli bir işleve sahiptir. Örtmeceler, çift anlama gelecek sözcük oyunları, fıkraların önemli unsurlarındandır. Müstehcen içerikli fıkralar belli bir amaç olmaksızın erkeklerin bir araya geldiği ortamlarda sadece gülme amacıyla anlatılır (Boratav, 2021, s. 98). *Veresiye Durursan* adlı fıkrada ise argo kullanımı Boratav'ın işaret ettiği yönde yer alsa da fıkranın sadece gülme amacıyla anlatılmadığı, özellikle bir adaletsizliği eleştirmek için anlatıldığı açık bir şekilde görülmektedir. Adı geçen fıkrada mizah unsuru, argo üzerinden sağlanmıştır. Argonun fıkrada kullanılmasının amacı mizah yaratmaktır. Mizah yaratmadaki amaç ise fıkrada verilmek istenen mesajdan kaynaklanmaktadır. Mizahın

yaratılmasında mahkemenin eleştirilme isteği bir sebep olarak anlaşılmaktadır. Mizahı oluşturan unsurun argo olduğu düşünülürse argo kullanımının bilinçli bir tercih sonucu yapıldığı söylenebilir. Nitekim "argoyu da küfrü de mizah sınırları içine çeken, kullanımdaki zekâ pırıltısı, buluş, ironi ve taşı gediğe koyma gibi özelliklerdir" (Özmen, 1996, s. 912). *Allah'ı da Soğan Ekmeğe Alıştırdınız* adlı fıkrada yoksulluk üzerinden bir protesto söz konusudur. Sosyal ve siyasal eleştiri, din üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Bu fıkrada sosyal ve siyasal bir eleştiri yer almaktadır. Yapılan eleştiride dinî unsurlar önemli bir yere konumlandırılmıştır. Nitekim Sol (2017, s. 126) yoksullukla ilgili fıkralarda eleştirinin bireysel, iktidara yönelik ve dinî argümanlarla yapıldığını ifade etmektedir. Söz konusu fıkrada da dinî argümanlar eleştiride bir yol olarak tercih edilmiştir. Kasımoğlu da Allah ve peygamber vurgusunun fıkralarda yer almasını, ilgili konuda temel mesajların verilmesinin amaçlanması olarak açıklamaktadır. Ayrıca bu üslupla verilen mesajın dinleyici açısından daha ikna edici olduğunu ifade etmektedir (2017, s. 78). Söz konusu fıkrada Allah'ın adının anılması bu bağlamda düşünülmelidir. Fıkraya göre Allah'ın rızık verirken az vermesinin nedeni ondan rızık isteyen, hatta fıkranın imasına göre istemesini bilmeyen, kulların kendisidir. Burada hem İslam inancındaki kader, rızık, dua gibi kavramlara gönderme vardır hem de siyasal ve toplumsal bir eleştiri yapılmaktadır. İmkânlardan yoksun olan vatandaşın siyasetçileri gereğinden fazla alkışlaması da eleştiri konusu yapılmıştır.

İşlevsel halk bilimi yöntemiyle ele alınan fıkralarda tespit edilen işlevler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Tespit edilen işlevleri sayısal olarak ifade etmek gerekirse protesto işlevi %31,8; toplum kurallarına destek işlevi %27,3; eğitim işlevi %18,2; toplumsal baskılardan kurtulma işlevi %18,2; hoş vakit geçirme ve eğlendirme işlevi %4,5 oranında yer aldığını söylemek mümkündür. Görüldüğü üzere en yüksek oran protesto işlevine aittir. Özelde Kayseri fıkralarının genelde ise fıkra türünün eleştiri yapmakta kullanılan önemli bir tür olduğu bu oranlardan bir kez daha anlaşılmaktadır. Burada verilen sayısal değerler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir:

Tablo 1:

Fıkra Sayısı	Fıkra Başlığı	Eğlendirme İşlevi	Toplum Kurallarına Destek İşlevi	Eğitim İşlevi	Toplumsal Baskıdan Kurtulma İşlevi	Protesto İşlevi
1	Al Elimi	☑				
2	Alırken mi Satarken mi?			☑		
3	Allah'ı da Soğan Ekmeğe Alıştırdınız					☑
4	Aman Avrat Bir de Bana Bakın		☑			
5	Amerika'dan Mühendis		☑			
6	Anasını Boyayıp Babasına Satar					☑
7	Enayi Kayserililer		☑			
8	İçinden Deve Çıkacak Değil Ya…				☑	
9	İçini Ye, Dışını Sat			☑		
10	İki Kayserili		☑			
11	İki Kilo Yeter					☑
12	İşte Böyle Boyanır					☑
13	Nasıl Gocunulmaz?				☑	
14	On Bin Lira Gördü		☑			
15	Onlara da Yakışıyor					☑
16	Ölürsen Benim de				☑	
17	Övünmek Gibi Olmasın Diye		☑			
18	Pantolondaki Yamalar			☑		
19	Sana Dokunmazlar					☑
20	Sana İlişmezler				☑	
21	Sıtma Bu İti Tutma		☑			
22	Veresiye Durursan					☑

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu makalede ulaşılan sonuçları öncelikle literatürde mevcut çalışmaların ortaya koyduklarıyla kıyaslayarak ifade etmek gerekmektedir. Mevcut çalışmalar Kayseri fıkralarını çeşitli yönleriyle ele almıştır. Çapraz (2004), Kayseri fıkralarını gülme kuramları üzerinden ele almış, Durbilmez (2013; 2017), Kayserili tipi ve üstünlük kuramı bağlamında tahliller yapmış, Erşahin ve Vişne (2022) ise Kayserili-Yahudi fıkralarını üstünlük kuramı

incelemiştir. Bayram (2023)'ın çalışmasında ticarete dair ögelerin fıkralardaki izleri araştırılmıştır. Somuncu (2026)'nun çalışması ise fıkraların dil yapısını dil bilimsel yönden açıklamıştır. Literatürde Kayseri fıkralarını folklorun işlevleri bağlamında ele alan müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bayram'ın (2023) çalışmasında ticaretin Kayseri ve Karadeniz fıkralarına nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Bu çalışmanın bulguları ve tespitleri de Bayram (2023)'ın tespitlerini tamamlamakta ve işlev yönüyle de o çalışmadan ayrılmaktadır. Ayrıca ekonomi, ticaret ve esnaflığa dair birçok kavram (para, pazarlık, cimrilik, tasarruf) fıkralarda zekânın ve ticari yeteneğin birer temsilcisi hatta ölçüsü olarak kullanıldığı da çalışmanın sonuçlarındandır. Tan (1991), Çapraz (2004), Durbilmez (2017)'in çalışmalarında Kayserili tipi üstünlük kuramı bağlamında öne çıkarılmış ve güldüren bir tip olarak tasvir edilmiştir. Bu makalede ise daha çok Kayseri fıkralarının bir savunma aracı olduğu, mizah sayesinde bu metinlerin adeta Kayserili tipini savunduğu tespit edilmiş ve buna dikkat çekilmiştir. Fıkrada aldatıcı gibi görünen Kayserili tipinin varlığının sebebi Kayserilinin aldatıcı olmadığının ispat çabasıdır. Bu veriler ışığında Durbilmez (2017)'in ortaya koyduğu üstünlük duygusunun Kayseri fıkralarındaki yaygınlığı görüşüne, bu üstünlüğün bir de işlevsel boyutunun olduğu görüşünü eklemek mümkündür.

Literatürdeki Kayseri fıkraları üzerine yapılan çalışmalarda değerler açısından bir çözümleme yer almamaktadır. Bu makalede ise değerler üzerinde de durulmuştur. Değerler, fıkralarda iki şekilde tespit edilmiştir. Bazı fıkralarda değerler olumlu bir davranış olarak nasihat üslubu ile aktarılmış bazı fıkralarda ise olumsuzluklar sorgulanmış, zıtlıklar üzerinden olumlu değerler öne çıkarılmıştır. Bu tespit ise fıkraların sözlü kültür ortamlarında değişken ve dinamik bir yapı sergilediğini ve anlatım ortamına göre şekillenebildiğini göstermektedir.

Kayseri fıkralarının eğitim işlevinin ise esnaf ve sanatkârlara dair bazı gelenekler, uygulamalar ve kültürel ögeler üzerinden sağlandığı görülmüştür. Özellikle çocukların bile ticarette yetenekli olduğu ifade edilerek usta çırak ilişkisine, mesleklerin genellikle babadan oğula öğretildiğine işaret etmektedir. Fıkranın öğreticiliği sadece öğütlerle değil, günlük hayatın içinden kesitlerle şekillendirilmiştir. Bahsedilen tespitler, literatürde mevcut çalışmaların tespitlerine ve bulgularına katkı sağlamıştır. Yapılan tespitleri ve ulaşılan sonuçları maddeler halinde daha açık biçimde sunmak yararlı olacaktır:

1. Ahilik kültürünün de etkili olduğu şehirde usta çırak ilişkisi gibi gelenekler ve mesleklere dair başka geleneklerin fıkralarda yer alması, fıkraların geleneksel bilgilerin aktarılmasında önemli işlevler yüklendiğini işaret etmektedir. Folklorun işlevleri bağlamında ele alınan fıkralarda folklorun gelenek göreneklere ve törelere destek veren işlevi tespit edilmiştir.

2. Ekonomik hayatın yansımalarının işlendiği fıkralarda para bir imge olarak yer almaktadır. Birçok fıkrada olaylar paranın etrafında gelişmektedir. Paranın kazanılması, harcanması veya harcanmaması, biriktirilmesi, nerede nasıl kullanılacağı olayların ya başlangıç noktası ya da fıkradaki herhangi bir kesit olarak yer alabilmektedir. Verilen mesajlarda da para bir imge olarak kullanılmaktadır. Adaletsizliğin eleştirildiği bir fıkrada, hakaret davasında hâkimin verdiği tazminat parasını düşük bulan Kayserilinin söz konusu parayı davalıya verip "küfrümü eder, cezasını öderim" mantığı yürütmesi bu tespite bir örnektir. Para; sadece iktisadi konularda değil aynı zamanda dinî, sosyal ve idari konularda eleştirinin bir aracı konumundadır.

3. Kayseri fıkralarında dinî konular da çokça işlenmiş, dinin bazı kesimler tarafından yanlış yorumlandığı ima edilerek birtakım eleştiriler yapılmıştır. Din üzerinden yapılan eleştirilerde dinî değerlere herhangi bir saygısızlık tespit edilmemiştir. Kayserili tipine göre sorun dinin uygulamalarında değil, uygulamaları suistimal eden kişilerdedir. Allah ile kul arasında bir bağ olduğuna ve Allah'ın merhametine dikkat çeken fıkra metinleri tespit edilmiştir. Ayrıca dinî konular içeren fıkralarda yapılan eleştirilerde para, ticaret ve maddi unsurlardan yararlanıldığı görülmüştür. Hayvan pazarına gitmeden önce ineğinin gözü önünde para sayan ve pazarda, ineğin on bin lira gördüğü üzerine yemin eden satıcı örneğinde olduğu gibi bazı Kayseri fıkralarında dinî değerler (namaz, oruç, kurban, yemin) ile maddi unsurlar yan yana tespit edilmiştir.

4. Kayseri fıkralarının sözlü kültür ortamlarında güçlü bir yerinin olduğu söylenebilir. Bu tespitin dayanağı, fıkralardaki mekânların esnaflara ait iş yerleri, fabrikalar, tarlalar gibi mekânlardan oluşması yani aktif olarak ticaretin merkezi olan yerlerden oluşmasıdır. Fıkralarda usta-çırak geleneği, çıraklara ait öğütler, mesleki öğretiler yer almaktadır. Tüm bunlar, fıkraların günlük hayatta esnaflar arasında bir amaç doğrultusunda anlatıldığı fikrini güçlendirmektedir. Fıkranın eğitim ve gelecek nesillere aktarım işlevi Kayseri fıkralarında çok daha açık olarak görülmüştür.

5. Kayseri fıkralarında en çok tespit edilen işlev protesto (%31,8) işlevidir. Bu durumun fıkra türünün yapısından ve işlevlerinden kaynaklandığı bilinmekle birlikte Kayseri fıkralarında daha dikkat çekici bir yapıda olduğu anlaşılmıştır. Kayseri fıkralarında, çoğunlukla ticari konuda Kayserililere haksız ithamda bulunan kişi, kişiler veya kurumlar protesto edilmektedir. Protesto işlevinin yer aldığı fıkra metinlerinde gülmenin işlevlerinden olan savunma işlevi bazen de saldırı işlevi birlikte bulunmaktadır. Kayseri'nin sosyokültürel yapısında fıkralar, bir savunma metinleri haline bürünmektedir. Protesto işlevinin yer aldığı fıkralarda toplumsal baskıdan kurtulma işlevi de tespit edilmiştir. Kayserililere yapılan haksız ithamlardan ve bu ithamların yarattığı baskılardan fıkralar vasıtasıyla kurtulmanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda Kayseri fıkraları sadece kültürü koruyup aktaran değerleri taşıyan metinler değil, aynı zamanda kişi ve kurumları sorgulayan, kolektif hafızayı açıklayıp savunan dinamik metinlerdir. Kayseri fıkralarını, şehrin insanına ve kolektif hafızaya yapılan birtakım ithamları tartışmaya açan metinler olarak nitelendirmek mümkündür.

Bundan sonra yapılacak fıkra çalışmalarında söz konusu yöre veya bölgelerin kent imgeleri ve yöreye özgü kültürel unsurlar dikkate alınarak çözümlemeler yapılmalıdır. İşlevsel halk bilimi yöntemiyle yapılan fıkra çalışmalarında yeni işlevler tespit edilmeli, mizahın işlevleri ile folklorun işlevleri sentezlenerek fıkranın verdiği mesajlar ayrıntılarıyla ortaya çıkarılmalıdır. Bu makalede de görüldüğü üzere fıkralarda örtük biçimde yer alan çokça mesaj bulunmaktadır. Söz konusu mesajların ortaya çıkarılmasında en iyi yöntem bu metinleri işlevsel yaklaşımla çalışmaktır. Hatta farklı disiplinlerde kullanılan işlevsel yaklaşımlar, fıkra türünün işlevleri ve edebiyat-folklor ilişkisi bağlamında folklorun işlevlerinden yararlanılarak bir çerçeve oluşturulması fıkra araştırmaları için özgün bir yöntem ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda hazırlanan makalenin, farklı bölgelere ait fıkralarla ilgili yeni çalışmalara zemin hazırladığı düşünülmektedir.

Kaynakça

Acıpayamlı, O. (1968). Türkiye folklorunda halk hekimliği ve özellikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 26*(1-2), 1-9.

Akbalık, E. (2014). Dede Korkut Kitabı'nda bir cinsiyet rejimi olarak 'erkeklik'. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, *15*(27), 105-119. https://izlik.org/JA44LX68RG

Bascom, W. R. (2019). Folklorun dört işlevi (F. Çalış, Çev.). M. Ö. Oğuz ve S. Gürçayır (Ed.), *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2* içinde (4. bs, s. 71-86). Geleneksel Yayınları. (Orijinal çalışma 1954 yılında yayımlanmıştır.)

Başgöz, İ. (1996). Protesto: Folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). Ö. Çobanoğlu ve M. Özarslan (Ed.), *Folkloristik: Umay Günay armağanı* içinde (s. 1-4). Feryal Matbaası.

Bayram, S. (2023). Ticaretin fıkralara yansıyan yönleri üzerine. *UMAY Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 40-53.

Bergson, H. (2019). *Gülme komiğin anlamı üstüne deneme* (5. bs.) (Y. Avunç, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1899 yılında yayımlanmıştır.)

Boratav, P. N. (2021). *Sözlü edebiyat gözlemleri* (E. Ataçay, Çev.). BilgeSu Yayınları. (Orijinal çalışma 1964 yılında yayımlanmıştır.)

Çalkaner, R. (2018). *Öğünmek gibi olmasın Kayseri fıkraları.* Şiir Vakti Yayınları.

Çapraz, E. (2004). Gülmece kuramlarına göre Kayseri fıkralarının yorumu. *Erciyes*, (319), 29-32.

Çapraz, E. (2013). Halk mizahında Kayserili tipi. *Kayseri ansiklopedisi* içinde (C. 3, s. 1015-1017). Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Çek, S. (2017). Fıkraların anlatım bağlamı çerçevesinde kazandığı nitelikler üzerine bir değerlendirme. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk fıkra kültürü: Tanım-tahlil-yöntem* içinde (s. 83-102). Akçağ Yayınları.

Durbilmez, B. (2013). Gelenekli Türk tiyatrosunda mahallî bir tip: Kayserili. M. Ergun (Haz.), *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na armağan* içinde (s. 119-129). Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Durbilmez, B. (2017). *Gelenekli Türk anlatıları 1*. Ötüken Neşriyat.

Ege, F. (2022). Ardahan ili Çıldır ilçesi fıkralarının işlevsel halk bilimi yöntemi bağlamında değerlendirilmesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, *8*(1), 86-96.

Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş* (8. bs.). Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (Haz.). (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu lugâti't-Türk: Giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, M. (Haz.). (2011). *Dede Korkut kitabı 1* (8. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erşahin, İ. ve Vişne, F. (2022). Mizahta üstünlük kuramı bağlamında Kayserili-Yahudi fıkraları. *Asya Studies*, *6*(19), 131-140.

Kasımoğlu, H. (2017). Fıkraların sosyo-kültürel açıdan örtük ölçümlemeleri üzerine değerlendirmeler. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk fıkra kültürü: Tanım-tahlil-yöntem* içinde (s. 69-82). Akçağ Yayınları.

Kütük, H. ve Ümmet, D. (2022). Mizah yoluyla başa çıkma davranışları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkide çatışma eylem stillerinin aracı rolü. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, *12*(2), 521-547. https://doi.org/10.23863/kalem.2021.215

Öğüt Eker, G. (2009). *İnsan kültür mizah: Eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Grafiker Yayınları.

Özmen, M. (1996). 1990 sonrası mizah dergilerinde mizah dili. *Üçüncü Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996* içinde (s. 901-922). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Poyraz, H. (2011). Değerler nasıl oluşur? *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 1*(1), 61–71.

Sarı, V. ve Şahin, H. A. (2024). Halk inanışında büyü ve tedavi usulü olarak muskanın tarihi seyri üzerine inceleme. *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 64-72.

Sezgin, O. ve Sezgin, A. (2011). Psiko-sosyal açıdan küreselleşme, empoze kültür ve davranışa yansıması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 91–122.

Sol, S. (2017). Fıkralarda sosyo-kültürel hayatın izleri. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk fıkra kültürü: Tanım-tahlil-yöntem* içinde (s. 123-137). Akçağ Yayınları.

Somuncu, M. (2026). *Toplum dilbilimsel bir inceleme Kayseri fıkraları*. Günce Yayınları.

Tan, N. (1991). Halk mizahımızda Kayserili tipi. *I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu bildirileri* içinde (s. 87-95). Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Temel, H. (2007). *Ahilik teşkilatının halkın eğitim ve öğretimindeki rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu. (2009a). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü* (3. bs., C. 2). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2009b). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü* (3. bs., C. 3). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uysal, Y. (2025). Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde geleneksel sağaltma ocakları üzerine bir inceleme. *Asya Studies*, *9*(34), 127-136. https://doi.org/10.31455/asya.1804719

Yedekçioğlu, K. (1990). *Övünmek gibi olmasın ama Kayseriliyim* (2. bs.). Akofset Matbaacılık.

Yıldırım, D. (2016). *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları* (3. bs.). Akçağ Yayınları.